

De Dynter schreef zijn *Chronica* in opdracht van Filips de Goede, die hem betaalde voor het geleverde werk. Niettegenstaande dat dienstverband stond ook hij loyaal tegenover de Staten van Brabant, ook bij botsingen met de hertog. De Dynter voelde zich op de eerste plaats Brabander en dan pas ambtenaar van de hertog van Bourgondië. Ook hij was trots op het glorieus verleden van het hertogdom Brabant en ook van het hertogdom (Neder-) Lotharingen. Zo begon hij te werken aan zijn kroniek op het ogenblik dat de plannen voor de oprichting van een koninkrijk Lotharingen zeer actueel waren.

Hoofddoel van de door Stein bestudeerde teksten was de nieuwe dynastie die in Brabant aan de macht kwam, historiografisch in te schakelen in het verleden van het hertogdom en van Lotharingen. De zorg voor continuïteit in het staatkundig en ideologisch bestel was groot bij de Brabanders. Brabants roem en aanzien temidden van de andere Lotharingische bezittingen van de Bourgondiërs, moest behouden blijven.

Het onderzoek van Stein is voorbeeldig te noemen: het is nauwkeurig en spits en getuigt van gedegen vakmanschap. Het is ook sterk interdisciplinair gekleurd. Zo maakt hij bijvoorbeeld gebruik van moderne politicologische theorieën over staatsvorming. Maar toch blijft de lezer soms nog met vragen zitten. Een voorbeeld: zou het niet de moeite lonen na te gaan welke oorkonden wel en welke niet opgenomen werden in de *Historia* van De Thimo? Of benadert De Thimo hier de volledigheid? Mogelijk zou dit onderzoek nog boeiende conclusies kunnen opleveren. Zoals dat het geval is met goede boeken, roept ook het proefschrift van Stein nog vele vragen en bedenkingen op. Maar het zal zonder twijfel inspirerend werken en aanzetten tot verder onderzoek.

Piet Avonds

NIEUWE GESCHIEDENIS

J. H. J. Geurts, *'Ons stad in sulken gedranghe'. Maastricht tussen Brabant en het Rijk 1500-1550* (Dissertatie Nijmegen 1993; Nijmegen: s. n., 1993, xlix + 353 blz., ISBN 90 900614 X).

Maastricht kende tot het einde van het *ancien régime* ingewikkelde gezagsverhoudingen. Vóór 1632 werd de soevereiniteit gedeeld door de hertog van Brabant en de prins-bisschop van Luik. Nadien namen de staten-generaal de plaats van de hertog in, zodat de tweeherigheid bleef bestaan. Maastricht heeft hiervan zowel voor- als nadeel ondervonden. Door beide heren tegen elkaar uit te spelen wist de stad een grote mate van autonomie te behouden. Kenmerkend resultaat was in 1548 de aparte status in de Augsburgse regeling van de Bourgondische Kreits. Het centralisatiestreven van de Habsburgers stond echter voortdurend haaks op de particuliere belangen van de stad, die evenals het door Karel in 1540 afgestrafte — en daarom ten onrechte veel vaker genoemde — Gent van geen wijken wilde weten.

Over de toenemende weerstand van Maastricht in de eerste helft van de zestiende eeuw tegen Karel V als hertog van Brabant handelt het proefschrift van J. H. J. Geurts. Zijn studie bouwt hiermee voort op oudere publikaties van onder meer P. J. H. Ubachs, P. Harsin en P. L. Nève. Laatstgenoemde zullen velen primair associëren met het Spierse Rijkskamergerecht, een instelling die door de Maastrichtenaren als verzetsinstrument werd gehanteerd en daarom een belangrijke plaats in Geurts' boek inneemt. Dit gerecht, in 1495 opgericht, fungeerde in

het Duitse Rijk als appèlcollegie. Brabant kende evenwel zijn *ius de non evocando*, met andere woorden, het was Brabanders niet toegestaan buiten hun gewest beroep aan te tekenen. En dat gold ook voor Maastricht, aldus Karel V, die zijn soevereiniteit niet graag ingeperkt zag. Toch trokken diverse Maastrichtenaren naar Spiers, gesteund door hun magistraat. Deze wilde onverkort vasthouden aan de appèlmogelijkheid, in de verwachting dat de autonomie van Maastricht als Rijksstad meer gewaarborgd was dan als onderdeel van Brabant.

Met deze gegevens wordt duidelijk waarom Geurts zijn publikatie niet 'Maastricht tussen Brabant en Luik' heeft genoemd. Niet dat er geen sprake was van een continu machtsconflict tussen hertog en bisschop, maar deze strijd was, zeker in de bestudeerde periode, van ondergeschikt belang. Veel essentiëler was de problematiek van 'de dubbele pet' van de Habsburgers, die aan het versterken van hun eigen erflanden de voorkeur gaven boven de eenheid van hun keizerrijk. Op verdienstelijke wijze heeft Geurts het vroeg-moderne Maastricht in deze context geplaatst, waarbij hij bovendien de relevante internationale ontwikkelingen — en passant, in aparte paragrafen en met een uitgebreid nawoord — op de voet heeft gevolgd. Zo was de strategische waarde van Maastricht voor Kare! in diens verovering van Gelre en bestrijding van de Franse koning groot. Nuttige vergelijkingen met staatkundig soortgelijke situaties — men denke bijvoorbeeld aan de machtsdeling in Andorra of Sint Truiden — ontbreken daarentegen in deze dissertatie.

Buiten de gebruikelijke onderdelen bestaat het boek uit vijf hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk geeft allereerst tekstuele informatie over het aanzien en karakter van Maastricht, rond 1500 een handels- en vestingstad met veel kerken en kloosters maar toch nog dorps van aard. Helaas biedt alleen de omslagillustratie enig visueel houvast. Verder wordt uitgebreid de bestuurlijke ontwikkeling inzake de tweeherigheid sinds de vroege middeleeuwen weergegeven. De 'Aide Caerte' figureert hierin als belangrijk compromis tussen de beide soevereinen in 1284. Tot slot verschaft Geurts de noodzakelijke kennis over de juridische gang van zaken.

Met deze bagage op zak denkt de lezer de volgende vier hoofdstukken ter hand te kunnen nemen: Het verloop van de controverse tussen stad en hertog vanaf 1500. Hierbij zijn 1528, 1537 en 1540 als cesuren gekozen, jaren met een politiek- of rechtshistorische betekenis. De eerste schermutselingen over appèlzaken dienen zich inderdaad in hoofdstuk II aan, maar pas nadat de schrijver zich nog heeft afgevraagd hoe Brabant zich vóór 1500 juridisch tot het Rijk verhield en sinds wanneer Brussel Maastricht als een Brabantse stad beschouwde. Deze waardevolle flashbacks zij hem vergeven, want hierna weet de gepromoveerde voortreffelijk naar de climax van het verloop toe te schrijven, de gewelddadige moord op de hoogschout Gerard van Ghoer en de burgemeester Remijs Prent in 1539 (hoofdstuk IV). Sinds 1528 waren de partijen door de zaak van de Maastrichtenaar Dionysius Vrints, een lokaal erfconflict dat langzamerhand was uitgegroeid tot een internationaal politiek steekspel, scherper tegenover elkaar komen te staan. Karel V heeft jarenlang geprobeerd het beroep van Vrints in 1529 op het Rijkskamergerecht te verhinderen, om zo Maastricht in het Brabantse rechtssysteem te incorporeren. Maar de Maasstad wist met behulp van Spiers en de Rijksstanden, en een laverende bisschop van Luik telkens de boot af te houden, zodat de keizer genoodzaakt was naar een compromis te zoeken. In 1537 zegde Karel Maastricht ten langen leste een eigen appèlhof toe, waarmee de magistraat schoorvoetend akkoord ging. De stadsbevolking raakte echter intussen op drift door de gevolgen van de Rijksban, waartoe de familie Vrints Spiers had weten te bewegen, in casu arrestaties van Maastrichtenaren en confiscaties van hun bezit. Dit verklaart de escalatie richting de genoemde moord, waarmee de stad zich de woede van Karel op de hals haalde, temeer omdat de bestraffing van de daders erg traag verliep.

In het laatste hoofdstuk, over het decennium 1540-1550, wordt uiteengezet hoe Karel de zelfstandige positie van Maastricht nader heeft vastgelegd. De graaf van Boussu wordt hierin overigens al in 1543, 24 jaar te vroeg, als stadhouder van Holland voorgesteld (295). Tot slot volgen het nawoord en de conclusie, waarin de overwinning van het middeleeuwse particularisme te Maastricht nogmaals wordt onderstreept. Geurts rondt af met enkele interessante opmerkingen over de samenstelling van de magistraat, niettegenstaande het gebrek aan prosopografische gegevens.

Eén blik op het onderdeel bronnen en bibliografie maakt duidelijk dat we hier te maken hebben met een 'proefschrift-oude stijl', waaraan lang en met veel inzet is gewerkt. De auteur baseert zijn nieuwe invalshoek op een flink aantal gepubliceerde (94 titels; hulpparaat 38) en ongepubliceerde bronnen. Bij de archivalia is de afkorting 'ARA' met reden voor het Brusselse en niet het Haagse archief gereserveerd. Verder heeft Geurts ogenschijnlijk de gehele relevante historiografie benut (521 titels alleen al in de literatuuropgave) om zijn betoog voldoende diepgang te geven. Naar het nadrukkelijk aangekondigde vervolg van deze studie, over de jaren waarin de religieuze strijd in Maastricht bepalend wordt, mag zonder meer worden uitgezien.

J. W. Koopmans

P. Knevel, *Burgers in het geweer. De schutterijen in Holland, 1550-1700* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1994, Hollandse studiën XXXII; Hilversum: Verloren, 1994, 420 blz., f70,-, ISBN 90 70403 36 6).

De fascinatie die de auteur onderging bij het bekijken van schuttersstukken, vormde voor hem de drijfveer tot het onderzoek dat aan het besproken werk ten grondslag ligt. Uit dat oogpunt bezien is het dan ook niet verwonderlijk dat het zoeklicht specifiek op Holland en voornamelijk op de zeventiende eeuw is gericht geweest.

In de aanloop tot het eigenlijke onderwerp, dat in thema's wordt behandeld, gaat Knevel terug naar de veertiende eeuw, wanneer in Holland, in navolging van Vlaanderen en Brabant, het schutterswezen vaste vormen gaat aannemen. Gezien de militaire en politieke taak van dit soort organisaties lag het voor de hand dat de stedelijke overheden hen al vroeg aan strikte regels bonden. Schutter zijn was overigens geen eigen keus, maar een opgelegde plicht, die toen alleen gegoede burgers kregen opgelegd. De aanschaf van wapens, uitrusting en duidelijk herkenbare kleding kwam immers voor eigen rekening. De exclusiviteit van het schuttersschap en de daaraan gekoppelde uiterlijke vormen leidden reeds in een vroeg stadium tot een sterke onderlinge verbondenheid.

Omstreeks 1580 werden de Hollandse schutterijen omgevormd tot burgerwachten. Ze kregen een bredere samenstelling en een andere organisatievorm, die een hiërarchische structuur kende. Er tekende zich nu een scherpe scheiding af tussen enerzijds de gewone schutters en het lagere kader en anderzijds het officierskorps, waarin geleidelijk aan de regenten de overhand kregen. Dit laatste gebeurde met een vooropgezet doel. De stedelijke overheden wilden de schutterijen namelijk vast in hun greep hebben, zodat zij in tijden van sociale onrust een machtsinstrument in handen hadden.

Van de thematische hoofdstukken zijn er twee ingeruimd voor de samenstelling van de